

Dagsordens punkt 5:

Fagforbundets prinsipp- og handlingsprogram

Landsstyrets innstilling



| | | |
|----|--|----------|
| 1 | | |
| 2 | Innholdsfortegnelse | |
| 3 | 5.1 PRINSIPPROGRAM..... | 3 |
| 4 | VERDIGRUNNLAG..... | 3 |
| 5 | <i>Demokrati og politisk styring</i> | 3 |
| 6 | <i>Sterke faglige rettigheter</i> | 3 |
| 7 | <i>Rettferdige lønns- og arbeidsvilkår</i> | 3 |
| 8 | <i>Likestilling</i> | 4 |
| 9 | <i>Internasjonal solidaritet</i> | 4 |
| 10 | <i>Offentlige tjenester med god kvalitet</i> | 4 |
| 11 | <i>Klima og miljø</i> | 4 |
| 12 | <i>Allianser</i> | 4 |
| 13 | 5.2 HANDLINGSPROGRAM | 5 |
| 14 | TARIFFPOLITIKK | 5 |
| 15 | PENSJON (NYTT KAPITTEL) | 7 |
| 16 | LIKESTILLING..... | 7 |
| 17 | LIVSLANG LÆRING | 9 |
| 18 | ARBEIDSMILJØ..... | 12 |
| 19 | VELFERD OG OFFENTLIG SEKTOR | 13 |
| 20 | DIGITALISERING (NYTT KAPITTEL)..... | 16 |
| 21 | NÆRINGSPOLITIKK OG SYSSELSETTING | 16 |
| 22 | KLIMA OG MILJØ..... | 17 |
| 23 | KULTURELT MANGFOLD..... | 18 |
| 24 | ALLIANSEBYGGING..... | 19 |
| 25 | SOLIDARITET OG INTERNASJONALT ARBEID | 19 |
| 26 | | |
| 27 | | |



28 5.1 Prinsippprogram

29 Verdigrunnlag

30 Frihet, likhet og solidaritet er arbeiderbevegelsens bærende ideer som Fagforbundet bygger sin
31 politikk på. Fagforbundet er en kamporganisasjon som arbeider for å videreutvikle og trygge den
32 norske arbeidslivsmodellen og velferdsstaten.

33 **Frihet** er mye mer enn bare fravær av tvang. Frihet er trygghet, ¹muligheter og rettigheter. Derfor
34 er kampen for velferdssamfunnet en kamp for å gi den enkelte større frihet. Arbeid er en grunn-
35 leggende menneskerett og et viktig grunnlag for den enkeltes velferd, frihet og muligheter til ut-
36 foldelse.

37 **Likhet** er grunnlaget for menneskelig frihet. Samfunnet må derfor utformes slik at alle får
38 likeverdige levekår, uavhengig av etnisk eller kulturell bakgrunn, alder, kjønnsidentitet,
39 funksjonsnivå, seksuell orientering, religion eller livssyn.

40 **Solidaritet** er å stå sammen for å skape en bedre felles framtid. Kampen mot undertrykking,
41 rasisme, hatefulle ytringer og diskriminering er en prioritert oppgave.

42 Gjennom omtanke, samhold og solidaritet vil Fagforbundet styrke medlemmenes lønns- og
43 arbeidsvilkår. Det skal vi gjøre ved å sikre et seriøst og velfungerende arbeidsliv. Et solidarisk
44 samfunn er en velferdsstat med universelle ordninger som også sikrer de som står utenfor
45 arbeidslivet verdige og trygge² liv.

46 Demokrati og politisk styring

47 Demokrati er den beste garantien for frihet, likhet³ og solidaritet. Et levende folkestyre sikres
48 gjennom et desentralisert lokaldemokrati. Fagforbundet jobber for å videreutvikle samfunnets
49 demokratiske tradisjoner gjennom nasjonal politikk, lokalt selvstyre og representasjon i
50 folkevalgte organer. Et levende folkestyre forutsetter engasjement og deltakelse fra alle grupper i
51 befolkningen. Tre folkevalgte forvaltningsnivåer er en forutsetning for et godt og desentralisert
52 lokaldemokrati.

53 Sterke faglige rettigheter

54 Fagbevegelsen har over mange år opparbeidet og framforhandlet viktige rettigheter.⁴ De mest
55 grunnleggende er organisasjonsretten, forhandlingsretten og streikeretten. Samarbeid og allianser
56 med politiske partier og ulike organisasjoner sikrer at disse rettighetene bevares og styrkes. All rett
57 til medbestemmelse og innflytelse må forsterkes.

58 Rettferdige lønns- og arbeidsvilkår

59 For å sikre en rettferdig fordeling av samfunnsgodene, skal Fagforbundet være en handlekraftig
60 arbeidstakerorganisasjon som arbeider aktivt for en lønnspolitikk som reduserer lønnsforskjellene
61 i Norge. Lønnspolitikken skal bygge på prinsippet om sentrale kollektive avtaler, likestilling og lik
62 lønn for arbeid av lik verdi på tvers av sektor og yrke.⁵ Disse prinsippene undergraves av ordningen

¹ 2711

² 3296

³ 888

⁴ 781

⁵ 3148



63 med lokale forhandlinger i offentlig sektor. ⁶ Utdanning og livslang læring skal være en rettighet og
64 reell mulighet for alle, uavhengig av sosial bakgrunn og økonomiske evner. Fagforbundet skal⁷
65 bidra til samspillet mellom økonomien, arbeidslivet og velferdsstaten for å sikre velstand, høy
66 sysselsetting og små forskjeller.

67 Likestilling

68 Likestilling skal være et gjennomgående prinsipp, som sikrer alle like muligheter til arbeid, karriere
69 og familieliv. Det er en menneskerett å ha mulighet til et godt arbeidsliv. Dette innebærer rett til
70 hel og fast stilling, en lønn å leve av, en jobb å leve med⁸ og en verdig pensjonisttilværelse.

71 Internasjonal solidaritet

72 Fagforbundet er del av en stor internasjonal fagbevegelse med felles⁹ verdigrunnlag.
73 Fagbevegelsens solidaritet strekker seg utover landegrensene, til alle de som kjemper for faglige
74 rettigheter, mot undertrykking, utbytting og nød. Et solidarisk samfunn, nasjonalt og
75 internasjonalt, fremmer demokrati og folkestyre. Samarbeid på tvers av landegrensene ved aktiv
76 deltakelse i den Internasjonale Arbeidsorganisasjonen (ILO) og internasjonale
77 arbeidstakerorganisasjoner, er en forutsetning for at faglige rettigheter gjøres gjeldende for
78 arbeidstakere i alle land.

79 Offentlige tjenester med god kvalitet

80 Fagbevegelsen har vært sentral i oppbyggingen av den norske velferdsstaten basert på solidaritet
81 og kollektive løsninger. En sterk offentlig sektor er en forutsetning for rettferdig fordeling og for å
82 sikre alle like muligheter til utdanning, helsetjenester, ¹⁰ økonomisk og sosial trygghet. Offentlige
83 tjenester¹¹ eid, drevet og finansiert av det offentlige er garantisten for at alle får tilgang til
84 tjenesten. Trepertssamarbeidet er viktig for å sikre offentlige tjenester med høy kvalitet og ivareta
85 verdiskapning og fordeling. Ved å sikre medvirkning og utvise tillit til den enkelte ansatte får man
86 trygge, motiverte og godt kvalifiserte medarbeidere.

87 Klima og miljø

88 Livsgrunnlaget for nåværende og framtidige generasjoner sikres gjennom offentlig eierskap og
89 kontroll over våre felles naturressurser, satsing på fornybar energi og gjennom å redusere
90 forurensningen. En aktiv miljø- og klimapolitikk er en forutsetning for å forvalte naturressursene på
91 en bærekraftig måte og bevare det biologiske mangfoldet. Fagbevegelsen har en sentral rolle i
92 arbeidet for en grønn omstilling som sikrer en rettferdig fordeling av byrdene. En bærekraftig
93 utvikling bygger også på globalt samarbeid og forpliktende internasjonale avtaler.

94 Allianser

95 Fagforbundet når sine målsettinger i samarbeid med andre. Det er viktig med et godt samarbeid
96 med politiske partier og organisasjoner som deler Fagforbundets ideologi og verdier.

⁶ 2

⁷ 1562

⁸ 3149

⁹ 3

¹⁰ 784

¹¹ 3379



97 5.2 Handlingsprogram

98 Tariffpolitikk

99 Fagforbundets tariffpolitikk bygger på den frie forhandlingsretten, en solidarisk lønnspolitikk og
100 rettferdig fordeling av samfunnsgodene. Våre tariffkrav skal ivareta alle tariffområder der vi har
101 medlemmer og ha en bred samfunnsmessig innretning.¹² Fagforbundet støtter frontfagsmodellen,
102 hvor konkurranseutsatt næring setter normen for inntektsutviklingen i øvrige områder. Dette
103 krever likevel en rettferdig fordeling mellom sektorer og yrkesgrupper, for å hindre at enkelte
104 områder systematisk får lavere lønnsvekst enn andre. Forskjellene i Norge øker. Ledere skal ikke
105 være lønnsvinnerne i tariffoppgjørene fremover. Små lønnsforskjeller er viktig for å sikre lojaliteten
106 til tariffsystemet.¹³

107 All lønnsdannelse skal sikre en solidarisk lønnspolitikk, rettferdig fordeling og utjevning av sosiale
108 forskjeller gjennom kollektive avtaler. Som hovedregel skal den generelle lønnsdannelsen skje
109 gjennom kollektive sentrale avtaler.¹⁴

110 Trepertssamarbeid er nøkkelen i den norske modellen. I offentlig sektor er trepartssamarbeidet et
111 konstruktivt samarbeid mellom de folkevalgte, administrasjonen og de tillitsvalgte. Fagforbundet
112 vil styrke og videreutvikle dette samarbeidet på alle nivåer i offentlig sektor.¹⁵ Fagforbundet jobber
113 for at offentlige tjenester ikke blir konkurranseutsatt og privatisert. Som motsats til New Public
114 Management vil Fagforbundet arbeide for en tillitsbasert styring og ledelse av offentlig sektor.¹⁶

115 Arbeidsmarkeds kriminalitet og sosial dumping er et økende problem i norsk arbeidsliv, og utgjør
116 en trussel mot velferdsstaten, det organiserte arbeidslivet og tariffavtalene. Flere
117 arbeidsgivertilknytninger enn tidligere, setter inngåtte tariffavtaler under press. Fagforbundet vil
118 sikre retten til arbeidskamp, blant annet streik, sympatistreik, blokade¹⁷ og boikott. Fagforbundet
119 vil arbeide for å forsterke hovedavtalene og overenskomstene sin betydning og tillitsvalgtes
120 rettigheter og plikter.¹⁸

- 121 • Arbeide for å sikre at offentlig sektor krever anstendige lønns- og arbeidsvilkår for
122 arbeidstakere i bedrifter som leverer tjenester til det offentlige.

123 I konkurransen om de billigste tjenestene, angripes og svekkes arbeidstakernes lønns- og
124 arbeidsvilkår. Problemet må bekjempes for å sikre tarifflønn og pensjonsrettigheter for alle. Ved
125 skifte av tariffavtale skal partene i den enkelte virksomhet avtale hvilke lønns- og arbeidsvilkår,
126 samt pensjons- og forsikringsvilkår som skal videreføres. Dette er spesielt viktig for arbeidstakere
127 med kort opptjeningsstid. Alle skal ha mulighet til å stå i arbeid fram til oppnådd aldersgrense.¹⁹

128 Fagforbundet vil jobbe for at alle offentlige arbeidsgivere vedtar seriøsitetsbestemmelser som
129 skjerper kravene ved utlysning av offentlige anbud, og utarbeidelse av en Norgesmodell.²⁰

¹² 2101

¹³ 3490

¹⁴ 3382

¹⁵ 3587

¹⁶ 340

¹⁷ 2566

¹⁸ 2893

¹⁹ 3586

²⁰ 726



130 Fagforbundet vil kjempe for at viktige bestemmelser i avtaleverket ikke skal²¹ forringes ved skifte
 131 av tariffområde, og vil ta i bruk kampmidler om nødvendig. Streikebryteri er uakseptabelt.
 132 Streikeretten er nødvendig for å ivareta arbeidstakers interesser og må ikke svekkes gjennom bruk
 133 av tvungen lønnsnemnd.

134 Selskapsformer med ulike regler for medbestemmelse krever at tillitsvalgte får nødvendig
 135 kunnskap om ulike avtaler på tidligst mulig tidspunkt. Lovfestet rett til innsyn og medvirkning²² i
 136 anbuds- og kontraktsforhandlinger er en forutsetning. I alle omstillingsprosesser må grunnlovens
 137 påbud om medbestemmelse følges opp. Åpenhet og demokrati i beslutningsprosesser må ivaretas
 138 på lik linje med innsynsrett og forhandlingsrett.

- 139 • Arbeide for at tillitsvalgte og ansatte sikres en reell medbestemmelse og innflytelse i saker.
- 140 • Arbeide for å sikre tillitsvalgte i alle tariffområder rett til permisjon med lønn²³ for å ivareta sine
 141 verv.

142 Fagforbundet mener offentlig sektor har et spesielt ansvar for å sikre like vilkår for arbeidstakerne,
 143 og å forvalte samfunnets fellesverdier. All arbeidsformidling skal skje vederlagsfritt og som
 144 hovedsak i offentlig regi.²⁴ Innleie av arbeidstakere gjennom bemanningsbyråer undergraver norsk
 145 arbeidsliv og må avvikes. For øvrig må innleie håndteres i tråd med norsk lov- og avtaleverk og
 146 internasjonalt regelverk. Hovedregelen må være fast ansettelse og full stilling.

- 147 • Arbeide for at ILO-konvensjon nr. 94 følges opp for å sikre at det stilles krav om tariffavtale hos
 148 kontraktører og underleverandører ved anbudsinnhenting.

149 Arbeidsmarkedet i Norge er kjønnsdelt. I kvinnedominert sektor ser vi en utbredt deltidskultur der
 150 den enkelte arbeidstaker selv må kreve rett til hel stilling. Samtidig er det en utstrakt bruk av
 151 ekstravakter. Alt for mange stillinger lyses ut som deltidsstillinger. Fagforbundet skal jobbe for en
 152 heltidskultur i hele arbeidslivet, gjennom et aktivt trepartssamarbeid.

- 153 • Fagforbundet krever en lovhjemlet rett til hel stilling. Fagforbundet skal jobbe for at det i
 154 statsbudsjettet avsettes penger til arbeidet med heltidskultur.

155 Det kjønnsdelte arbeidslivet fører også til at kvinnedominerte yrker har lavere lønn og status.²⁵
 156 Stillingsvurdering, kvotering, rekruttering til lederstillinger og kompetanseheving er viktige
 157 virkemidler i kampen for likelønn.

158 Fagforbundet vil arbeide for en reform som inneholder en arbeidstidsreduksjon med full
 159 lønnskompensasjon, for eksempel sekstimersdag. Reformen må ha et helhetlig perspektiv og
 160 bygge på erfaringer fra nasjonale og internasjonale forsøk. Ved revidering av Arbeidsmiljøloven vil
 161 Fagforbundet kreve at alle typer turnusordninger likestilles med skiftarbeid.²⁶

- 162 • Fagforbundet vil arbeide for lovrevisjon av normalarbeidsuken, slik at den reduseres fra 40-
 163 timers uke til 37.5-timers uke.²⁷

²¹ 350

²² 3421

²³ 3197

²⁴ 9

²⁵ 3571

²⁶ 458

²⁷ 2916



164 Pensjon (nytt kapittel)

165 Fagforbundet vil at folketrygden skal være den sentrale bærebjelken i pensjonssystemet.

166 Folketrygden skal ivareta alle og bidra til å utjevne økonomiske forskjeller. Fagforbundet vil at
167 folketrygden skal sikre et minste pensjonsnivå minst på anerkjente fattigdomsnivå.

168 Reglene for levealdersjustering må tilpasses slik at de sikrer yngre årskull og personer som ikke kan
169 kompensere fullt ut for levealdersjusteringen en god pensjon. Uføre må skjermes for
170 levealdersjusteringen. De uføre må sikres en opptjening og alderspensjon på nivå med yrkesaktive.

171 Pensjonssystemet må for yrkesaktive kompletteres med videreføring av AFP på dagens nivå, samt
172 tjenstepensjoner, som gjør at yrkesaktive kan forvente en samlet pensjon på minst 2/3-deler av
173 lønn etter en normal yrkeskarriere.

- 174 • Arbeide for å styrke medlemmenes pensjonsrettigheter i alle tariffområder.
- 175 • Arbeide for at uføre skjermes for levealdersjustering

176 Yrkesaktive som har krevende fysiske og/eller psykiske jobber, jobber der det settes helsemessige
177 krav av sikkerhetsmessige grunner, eller har lange yrkeskarrierer, må sikres en pensjon på minst
178 2/3-deler av lønn fra et tidligere tidspunkt. Dette betyr at særaldersgrenser og
179 slitertillegg/overgangstillegg må videreføres på et tilstrekkelig nivå for disse gruppene.
180 Fagforbundet forutsetter at regler for disse gruppene blir forhandlet og videreført i tråd med det
181 partene blir enige om.

182 Fagforbundet mener at tjenstepensjoner skal være livsvarige og kjønnsnøytrale, og skal være en
183 del av tariffavtalene. Sparesatsene i obligatorisk tjenstepensjon må økes, og det må innføres
184 obligatorisk uførepensjon.

185 Fagforbundet vil at behovet for pensjon til barn og etterlatte videreføres og vurderes i lys av
186 endringene i folketrygden. Det er behov for pensjonsmessig likebehandling av ulike samlivsformer.

187 Fagforbundet vil, gjennom Pensjonistforbundet, arbeide for at forhandlingsrett for pensjonister på
188 trygdeoppgjørene gjeninnføres.

189 Fagforbundet vil arbeide for brede fellesordninger både i privat og offentlig tjenstepensjon, og at
190 forvaltning og administrasjon av pensjonsordningene skal skje i pensjonskasser/gjensidig eide
191 selskaper der medlemmene har innflytelse.

- 192 • Arbeide for at samlet pensjon ved en normal yrkeskarriere skal gi en inntekstdekning på minst
193 to tredeler av lønn. Pensjonsordningene skal være kjønnsnøytrale og livsvarige.
- 194 • Arbeide for at alle, uavhengig av lønnsnivå og stillingsstørrelse skal omfattes av lov- eller
195 avtalefestede pensjonsordninger som sikrer en pensjon på minst to tredjedeler av inntekt.
- 196 • Arbeide for brede pensjonsordninger og forvaltning i pensjonskasser/gjensidige selskaper.²⁸

197

198 Likestilling

199 Det er fremdeles store utfordringer i likestillingsarbeidet i Norge. Forskjeller i arbeids- og
200 samfunnsliv gir ulik fordeling av inntekt, karriere og makt i menns favør. Ulik verdsetting av manns-
201 og kvinneyrker bidrar til å opprettholde et kjønnsrelatert forsørger- og omsorgsmønster.

²⁸3569



202 Likestilling mellom kjønnene er en forutsetning for å oppnå like rettigheter og plikter i samfunnet,
 203 arbeidslivet og hjemmet. Økonomisk uavhengighet er den viktigste forutsetningen for likestilling.
 204 For å sikre økonomisk selvstendighet, må arbeidet med kjønnsnøytrale pensjonsordninger,
 205 likelønn, lavlønn og retten til hele stillinger prioriteres. Fagforbundet er mot kontantstøtte, og
 206 mener ordningen er et tilbakeskritt for likestilling i arbeidslivet. Like rettigheter og plikter må også
 207 gjelde ved omsorg for barn.

208 • Arbeide for at kvinner og menn skal gis like muligheter til deltakelse i arbeids-, samfunns- og
 209 organisasjonsliv.

210 • Arbeide for at kontantstøtteordningen opphører.

211 • Arbeide for at likestillingsloven styrkes.²⁹

212 Det er mange former for diskriminering i Norge. Funksjonshemmede, innvandrere, LHBTIQ-
 213 befolkningen* og etniske minoriteter er også diskriminert i det norske samfunnet. Fagforbundet
 214 tar aktivt standpunkt mot all form for diskriminering.

215 • Arbeide for at norskopplæringa til minoritetsspråklige styrkes og forbedres.

216 • Arbeide for et universelt utformet samfunn.

217 • Arbeide for at det innføres et tredje juridisk kjønn.³⁰

218 Permisjonsrettigheter i forbindelse med svangerskap og fødsel har et klart kjønnsperspektiv. Dette
 219 gjelder både helseperspektivet for mor og barn, og sosial beskyttelse for mødre. Kvinner har derfor
 220 et særskilt vern i norsk lov, som skal ivareta andre forhold enn omsorgsansvaret.

221 Endring av rettigheter til foreldrepermisjon er omfattende, og kan ikke gjennomføres uten at både
 222 kvinners og menns stilling ivaretas. Skal fedre og medforeldre ha en reell mulighet til å ta større del
 223 av omsorgsansvaret, må retten til foreldrepenger være knyttet til egen inntekt.

224 • Arbeide for å øke lengden på foreldrepermisjonen, en likere deling av foreldrepermisjonen og
 225 kvinners rettigheter ved svangerskap og fødsel.

226 • Arbeide for at fedre/medforeldre opparbeider selvstendig rett til foreldrepenger.

227 ILO-konvensjonen for barsel og svangerskap (nr. 183) krever at gravide i arbeidslivet skal
 228 beskyttes, og at alle kvinner har rett til fødselspermisjon før og etter fødsel, tilgang til
 229 helseordninger og ammepauser. Det er et mål at konvensjonens målsettinger innfris.

230 Forskjellene i helsetilbudet for kvinner og menn medfører ulik behandling for samme
 231 sykdomsforhold. Kvinners sykdomsbilde og lidelser har lavere status, og forskning,
 232 diagnostisering, medisiner og behandling tar i for stor grad utgangspunkt i menns lidelser og
 233 sykdomsbilde.³¹ Såkalte «ubestemte helseplager» og muskel- og skjelettlidelser defineres ikke som
 234 yrkesskade-/sykdom, og utløser ikke rett til yrkesskadeerstatning. Fagforbundet mener
 235 jobbrelaterte skader og sykdommer må sidestilles med andre typer yrkesskade.

236 • Arbeide for at psykiske og fysiske³² belastningslidelser gir rett til yrkesskadeerstatning.

²⁹ 653

³⁰ 3572 (LHBTIQ: lesbisk, homofil, bifil, transpersoner, interkjønn, queer)

³¹ 418

³² 2962



237 Vold i nære relasjoner er et alvorlig samfunnsproblem, og en krenkelse av menneskerettighetene.
 238 Personer utsatt for vold kan ha³³ lavere yrkesdeltakelse og dårligere helse, og det er viktig at alle
 239 kommuner får oversikt over omfanget i sin kommune.

240 • Arbeide for at alle kommuner øker kompetansen og³⁴ etablerer tiltak mot vold i nære
 241 relasjoner.

242 Prostitusjon defineres som kjøp og salg av seksuelle tjenester. Fagforbundet mener kommuner og
 243 andre offentlige instanser må styrke sin innsats på det forebyggende feltet og etablere tiltak for å
 244 hjelpe mennesker ut av prostitusjon. Kvinnefattigdom er den viktigste rekrutteringsmekanismen
 245 for dem som lever i prostitusjon.³⁵

246 • Arbeide for konkrete tiltak for å forebygge seksuelle overgrep.

247 • Arbeide for konkrete tiltak for å forebygge prostitusjon.³⁶

248

249 Livslang læring

250 Kunnskap er makt, og derfor har lik rett til utdanning alltid vært et sentralt krav for fagbevegelsen.

251 Å opprettholde en desentralisert skolestruktur er viktig i denne sammenheng. Utdanning skal være
 252 en rettighet og reell mulighet for alle, uavhengig av sosial bakgrunn og økonomiske evner, eller
 253 hvor du bor i landet.³⁷ For å sikre livslang læring for alle må det i større grad tilrettelegges for
 254 desentralisert undervisning og digitale opplæringstilbud.³⁸

255 Alle må sikres lik rett til grunnskole, videregående opplæring, fagskole, høyskole- og
 256 universitetsutdanning og etter- og videreutdanning. Retten må gjelde uavhengig av om det er
 257 grunn-, etter- eller videreutdanning. Grunnskole/SFO og videregående opplæring må være gratis.
 258 Vi må ha et arbeidsliv som tar i bruk og videreutvikler den enkeltes kompetanse, og arbeidsgiver
 259 må legge til rette for fri med lønn til faglig utvikling.³⁹

260 Barnehagen er en viktig grunnpilar i den norske velferdsstaten. Alle barn har krav på et godt
 261 offentlig barnehage tilbud. Barnehagen skal gi trygge rammer rundt barns frie spontane lek, læring
 262 og sosialisering. Det er viktig med tidlig innsats, god omsorg og et tilpasset pedagogisk opplegg
 263 der barna står i sentrum.⁴⁰ Maksprisen på barnehageplasser må holdes på et nivå som gjør at alle
 264 kan benytte seg av tilbudet.⁴¹

265 Den offentlige fellesskolen legger grunnlaget i utdanningssystemet. Et trygt læringsmiljø er
 266 avgjørende for den enkeltes og samfunnets utvikling. Flere yrkesgrupper i skolen er viktig for å
 267 styrke laget rundt eleven.⁴² Fagforbundet ønsker en mer helhetlig skoledag, trygge økonomiske

³³ 88

³⁴ 2839

³⁵ 2918

³⁶ 204

³⁷ 3145(første del)

³⁸ 3125

³⁹ 3145(andre del)

⁴⁰ 530

⁴¹ 790

⁴² 206



268 rammer og en skole der praktisk og erfaringsbasert læring basert på mesterlæretradisjonen
 269 vektlegges, og⁴³ som sikrer like muligheter for alle. Alle grunnskoleelever må få tilbud om gratis
 270 skolemat hver dag.⁴⁴ Gratisprinsippet i fellesskolen må ivaretas.⁴⁵ Skolefritidsordningen (SFO) må
 271 omfatte og tilrettelegge for alle barn, og styrkes som arena for integrering lek og læring.
 272 Fagforbundet mener SFO-tilbudet må ha høy kvalitet i hele landet, og har som mål at tilbudet skal
 273 bli gratis.⁴⁶ Fagforbundet mener at faglige rettigheter og plikter skal være en del av læreplanen i
 274 ungdomsskole og⁴⁷i videregående skole. Fraværsreglene i videregående skole må evalueres for å
 275 få til en bedre praktisering.⁴⁸

276 I voksen alder er livslang læring ofte knyttet til arbeidslivet, med daglig arbeid som en viktig
 277 læringsarena. Voksnes læring er viktig som virkemiddel for sosial utjevning og økt trygghet.
 278 Fagforbundet skal være pådriver i utviklingen av utdanningstilbud og kompetansetiltak, og skal
 279 arbeide for at relevant kompetanse blir brukt av arbeidsgiver og i det enkelte arbeidsfellesskap.

280 ⁴⁹Hver arbeidsplass skal ha en kompetanseplan utviklet i samarbeid med ansatte og tillitsvalgte.
 281 Alle ansatte skal ha rett til relevant kompetanseutvikling og økonomisk uttelling. Gode
 282 rammevilkår, stipend- og låneordninger og dekking av utgifter til livsopphold er en viktig
 283 forutsetning for at alle kan benytte seg av aktuelle studietilbud.

- 284 • Arbeide for at utdanning på alle nivå skal være i tråd med individets, samfunnets og
 285 arbeidslivets behov.
- 286 • Arbeide for å styrke arbeidsplassbaserte tilbud innen fagopplæring og fagskole.
- 287 • Arbeide for at arbeidsgiver tilbyr, og legger økonomisk til rette for, nødvendig
 288 kompetanseheving for alle ansatte⁵⁰ ved reformer, omorganisering og teknologiske endringer.
- 289 Det er et stort⁵¹ behov for flere lære- og praksisplasser. Prinsippet om rett til læreplass må lovfestes
 290 og kvaliteten på opplæringa må sikres⁵². Offentlige og private virksomheter må pålegges å ta inn
 291 lærlinger, for å oppfylle samfunnskontrakten som er undertegnet av arbeidslivets parter.
 292 Kvaliteten i fagopplæringa må styrkes gjennom bedre tilsyn og seriøsitetstkrav.⁵³
- 293 • Arbeide for at alle virksomheter som tar inn lærlinger må gi en garanti for at instruktør/veileder
 294 har tid nok og kompetanse, herunder relevant fagbrev, til å sikre et godt faglig
 295 opplæringstilbud⁵⁴.
- 296 • Arbeide for at kontraktører og underleverandører skal være godkjente, aktive lærebedrifter.

⁴³ 2366

⁴⁴ 2080

⁴⁵ 351

⁴⁶ 312

⁴⁷ 2865

⁴⁸ 408

⁴⁹ 3257

⁵⁰ 3393

⁵¹ 362

⁵² 313

⁵³ 3205

⁵⁴ 314



297 Fagskolene skal tilby relevante utdanninger for fagarbeidere som ønsker fordypning og
 298 spesialisering i sine fag. Fagforbundet vil arbeide for en god og forutsigbar ⁵⁵finansieringsordning.
 299 Overordnet styring og finansiering av utdanningssektoren skal være et offentlig ansvar. Fagskolens
 300 posisjon i utdanningssystemet må styrkes og gjøres mer kjent. Som en del av dette må det lages
 301 gode overgangsordninger til studier på høyskoler og universiteter. ⁵⁶Fagforbundet vil styrke fag- og
 302 yrkesopplæring og rådgivningstjeneste i grunnopplæringen. Yrkesfagene må være attraktive for
 303 ungdom og voksne. ⁵⁷ Kvaliteten i karriereveiledningen må styrkes, for å bidra til likeverdige,
 304 tilgjengelige og godt kjente tilbud for unge og voksne i alle livsfaser. Dette krever en
 305 rådgivningstjeneste hvor flere ansatte har yrkesfaglig bakgrunn. Flere yrkesfaglærere med relevant
 306 fagbrev må tilsettes i fag- og yrkesopplæringen. Fagskoletilbudene må videreutvikles for å gi flere
 307 påbygningsmuligheter. Høyere yrkesfaglig utdanning må videreutvikles med fagskoletilbud som
 308 gir påbygningsmuligheter og verdsettes på lik linje som høyskole og
 309 universitet. ⁵⁸Utdanningssystemet må åpnes ytterligere for å etablere et mest mulig sømløst
 310 system. Partene i arbeidslivet er sentrale aktører i planlegging og iverksetting av etter- og
 311 videreutdanningstiltak.

- 312 • Arbeide for å styrke og synliggjøre det offentlige fagskoletilbudet.
- 313 • Arbeide for at det opprettes flere studier gjennom Y-veien.
- 314 • Arbeide for å opprette nye fag- og svennebrev på relevante yrkesområder.
- 315 • Arbeide med å kvalitetssikre og tilrettelegge eksisterende og nye voksenopplæringsordninger.
- 316 • arbeide for at fagbrev skal gi tilleggs poeng i samordna opptak. ⁵⁹

317 Vi vil ha et utdanningssystem som møter framtidens kompetansebehov, til det trenger vi fortsatt
 318 gode offentlige og desentraliserte høyskoler og universiteter som samarbeider tett med det lokale
 319 arbeidslivet. Utdanning skal være gratis, og Fagforbundet vil jobbe for økt studiestøtte og
 320 studievilkår som gir reell ⁶⁰mulighet til å studere på fulltid. Utdanningsinstitusjonene skal tilby god
 321 og praksisnær undervisning som forbereder studentene på arbeidslivet. Fagforbundet skal jobbe
 322 for å sikre lik tilgang på oppfølging og veiledere for alle studenter gjennom studietiden og mot
 323 opprettelsen av eliteprogrammer i grunnutdanningene ved universitet og høyskoler. ⁶¹

324 Fagforbundet arbeider for kvalitetssikring av realkompetansevurdering og dokumentasjon på alle
 325 utdanningsnivåer og i arbeidslivet. På grunnlag av slik dokumentasjon er det mulig med opptak til
 326 ulike utdanninger, og denne muligheten må bli reell ⁶².

- 327 • Arbeide for at ordningen med realkompetansevurdering gjennomgås for å oppnå lik praksis
 328 uavhengig av utdanningsinstitusjon, økt kompetanse og kapasitet i hele landet. ⁶³

⁵⁵ 793

⁵⁶ 794

⁵⁷ 2964

⁵⁸ 352

⁵⁹ 405

⁶⁰ 3507

⁶¹ 3510

⁶² 797

⁶³ 532



329 Forholdene må legges til rette for at arbeidslivet kan nyttiggjøre seg utdanning og arbeidserfaring
 330 til arbeidstakere med utenlandsk bakgrunn. Prosessen med godkjenning av utenlandsk utdanning
 331 må forbedres og effektiviseres.

332 • Arbeide for at utdanning og⁶⁴ relevant kompetanse opparbeidet i andre land anerkjennes og
 333 godkjennes.

334 • Arbeide for gratis obligatorisk opplæring i norsk og samfunnskunnskap⁶⁵ for alle
 335 minoritetsspråklige som kommer til
 336 Norge.

337 Det er et mål at arbeidslivet er tilrettelagt slik at flere skal kunne stå lenger i arbeid, og færre støtes
 338 ut. Det er et felles samfunnsansvar å tilby befolkningen en solid kompetanseutvikling fra barndom
 339 til alderdom. Livslang læring er en naturlig del av den enkeltes liv i samfunn og arbeid.

340

341 Arbeidsmiljø

342 Lovgivningen for arbeidslivet skal fastlegge rammen for et godt arbeidsmiljø som ivaretar den
 343 sosiale og velferdsmessige utviklingen i samfunnet. Dette innebærer at arbeidsmiljøloven må
 344 styrkes som en vernelov. Loven skal ivareta alle arbeidstakere gjennom aktive tiltak som skal
 345 skape helsefremmende arbeidsplasser. Slike arbeidsplasser skal forebygge belastninger, sykdom
 346 og skade, samt tilby helsefremmende arbeidstidsordninger og arbeidsplasser⁶⁶.

347 • Arbeide for at alle arbeidstakere sikres en vernetjeneste uavhengig av virksomhetens størrelse.

348 Arbeidet med å sikre alle en trygg arbeidshverdag fri for trusler, vold og diskriminering. Dette
 349 arbeidet må intensiveres slik at risikoen reduseres.⁶⁷ I arbeidssituasjoner med høy risiko for vold og
 350 trusler må det stilles krav om tilstrekkelig bemanning, riktig kompetanse og bruk av tekniske
 351 hjelpemidler for å øke sikkerheten. Antallet alvorlige arbeidsskader og dødsfall som skyldes
 352 arbeidsskade er ikke redusert de siste årene, dette må derfor få et større fokus.

353 • Arbeide for å styrke arbeidet med helse, miljø og sikkerhet (HMS).

354 • Arbeide for at Stortinget vedtar en nullvisjon om et arbeidsliv som ikke fører til tap av liv eller
 355 helse⁶⁸.

356 Metoo har endret holdninger i mange miljøer og hos enkeltmennesker, og flere har hevdet at
 357 kampanjen markerer et tidsskille i likestillingsarbeidet. Fagforbundet må jobbe med konkrete
 358 tiltak for å bevisstgjøre dette i egen organisasjon.

359 • Arbeide for å styrke tiltak for å forebygge seksuelle krenkelser og seksuell trakassering i
 360 arbeidslivet.⁶⁹

361 Alle har krav på tilrettelegging for å kunne opprettholde tilknytningen til arbeidslivet. Det skal
 362 legges vekt på den enkelte arbeidstakers muligheter og forutsetninger for inkludering i
 363 arbeidslivet. For å oppnå økt sysselsetting av personer med redusert funksjonsevne må det

⁶⁴ 3302

⁶⁵ 2552

⁶⁶ 798

⁶⁷ 2089

⁶⁸ 800

⁶⁹ 2901



364 tilstrebes universell utforming av alle arbeidsplasser. Skal man forhindre utstøting i arbeidslivet
365 må alle former for diskriminering, mobbing og trakassering motvirkes.

366 • Arbeide for en arbeidslivsreform som ivaretar samspillet mellom arbeidslivet og et godt
367 privatliv.

368 For å skape et bedre arbeidsmiljø må informasjons- og skoleringsarbeidet intensiveres og
369 forbedres. Spesielt gjelder dette temaer som varsling, psykososialt arbeidsmiljø og ettervern for
370 varslere.⁷⁰ Opplæring av vernetjenesten må også inneholde hvordan man kan forebygge seksuell
371 trakassering på arbeidsplassen, og hvordan varslere om seksuell trakassering ivaretas.⁷¹ Både
372 ledere, tillitsvalgte, verneombud og ansatte må få bedre kunnskap om problemstilling og
373 virkemidler. For å styrke HMS-kunnskapen må det innføres en fleksibel og løpende HMS-opplæring
374 for verneombud, arbeidsmiljøutvalgsmedlemmer og ledere utover dagens grunnopplæring.

375 • Arbeide for at verneombud og hovedverneombud gis bedre vilkår for å utføre sitt arbeid.

376 • Arbeide for en offentlig godkjenningsordning for kurstilbydere i HMS for å forhindre useriøse
377 aktører.

378

379 Velferd og offentlig sektor

380 Fagforbundet er for en sterk velferdsstat der gode og allment tilgjengelige helsetjenester,
381 utdanning, folketrygden og andre sikringsordninger gir trygghet og forutsigbarhet for alle.
382 Universelle offentlige ordninger sikrer likeverdighet og rettfærdig fordeling. Kvaliteten i de
383 offentlige tjenestene må videreutvikles, og det får vi best til når tjenestene drives i offentlig regi
384 med egne ansatte.⁷²

385 • Arbeide for at offentlige tjenester skal utføres⁷³ av egne ansatte, med høy kvalitet og forsvarlig
386 bemanning.

387 • Arbeide for offentlig eierskap og folkevalgt kontroll over samfunnets infrastruktur.

388 • Arbeide for at det offentliges ansvar for innhenting, fremsending og omdeling av brev og
389 pakker i hele landet ivaretas og utføres av Posten Norge AS.⁷⁴

390 • Arbeide for at det utarbeides felles⁷⁵ etiske retningslinjer som gjelder anskaffelser av varer og
391 tjenester i offentlig sektor.

392 Fagforbundet mener at sykehusene skal eies og drives av staten, supplert av tjenester fra ideelle
393 aktører. Forvaltningsstyring må erstatte styringssystemer basert på markedstenkning.
394 Fagforbundet vil endre finansieringssystemet, styrke de ansattes representasjon og mener at økt
395 folkevalgt styring av sykehusene vil gi økt demokratisk legitimitet. En utvikling som styrker den
396 regionale og lokalpolitiske innflytelsen, vil øke forvaltnings- og samfunnskompetansen i styrene.
397 ⁷⁶Lokalsykehusene med akuttberedskap og fødetilbud⁷⁷ er nødvendige for å opprettholde

⁷⁰ 801

⁷¹ 154

⁷² 3565

⁷³ 177

⁷⁴ 3055

⁷⁵ 802

⁷⁶ 3568

⁷⁷ 3293



398 levedyktige lokalsamfunn. Godt samarbeid mellom kommuner og helseforetak er nødvendig for et
 399 best mulig helsevesen. Flere ansatte, med ulik kompetanse, er avgjørende for et effektivt og godt
 400 helsetilbud.⁷⁸ Tilbudet innen psykisk helse må styrkes, både i kommuner og sykehus.⁷⁹ De ansatte
 401 skal ha representasjon i formelle samarbeidsorganer som helsefellesskap og lignende.⁸⁰

402 Kommune- og sykehussektoren er underfinansiert. Det skaper press som fører til sentralisering og
 403 konkurranseutsetting. Sterke private aktører prøver å ta over større deler av offentlig virksomhet.
 404 Resultatet blir at de ansattes lønns-, pensjons- og arbeidsvilkår, og kompetanse forringes. I tillegg
 405 vil tjenestetilbudet til innbyggerne bli dårligere. Fagforbundet krever at bevilgningene til
 406 kommuner og sykehus står i samsvar med de oppgaver og tjenester som skal utføres.

407 ⁸¹Fagforbundet ønsker en rettferdig økonomisk rammefordeling som ivaretar alle kommuner.

408 • Arbeide for en forpliktende økonomisk opptrappingsplan for offentlig sektor.

409 Den offentlige beredskapen må styrkes. Forsvaret, helsevesenet, politiet, brannvesenet og andre
 410 som har viktige trygghetsskapende oppgaver, må få økte ressurser. Det må utarbeides en nasjonal
 411 plan for produksjon av smittevernutstyr og nødvendige medisiner. Det må bygges opp
 412 beredskapslager over hele landet som inneholder mat, smittevernutstyr og medisiner for å sikre
 413 befolkningen i krisetider.⁸²

414 Økte forskjeller er et demokratisk problem, og undergraver tilliten mellom oss. Med den norske
 415 modellen som grunnmur, må det arbeides systematisk med rettferdig fordeling og likebehandling.
 416 Nødvendig omfordeling er tillits- og trygghetsskapende.⁸³

417 Skattesystemet er nøkkelen til rettferdig fordeling, og viktig for å utjevne inntektsforskjeller.
 418 Rettferdig beskatning og at alle bidrar er en forutsetning for velferdsstaten, og for å sikre offentlig
 419 sektor en økonomi som gjør det mulig å løse oppgavene. Skattesystemet må ikke svekke
 420 inntektsgrunnlaget for fellesskapet.

421 • Arbeide for regelverk, kontrollsystemer og myndighet som sikrer at offentlige midler ikke ender
 422 opp hos private aktører og⁸⁴ i skatteparadis.

423 Fagforbundet er imot egenbetalingsordninger på viktige velferdstjenester. Slike ordninger bidrar
 424 til en usosial profil, og strider mot prinsippet om lik rett til tjenester.

425 • Arbeide for å fjerne avgifter, gebyrer og egenandeler på velferdstjenester.

426 • Arbeide for at tannhelse likestilles med øvrige helsetjenester.

427 • Arbeide for å sikre skattefradrag for store sykdomsutgifter.

428 • Arbeide for at alle barn under 18 år skal ha krav på gratis synskorrigerende hjelpemidler ved
 429 behov.⁸⁵

⁷⁸ 3218

⁷⁹ 3502

⁸⁰ 3567

⁸¹ 2605

⁸² 3523

⁸³ 3570

⁸⁴ 2904

⁸⁵ 2851



430 De lokale NAV-kontorene og tjenestene må styrkes.⁸⁶ For å sikre at nivået på sosialhjelpen er
 431 tilstrekkelig og forutsigbart for mottakerne, må det innføres en felles norm. Inntektssikringen for
 432 de som har et mer varig behov for ytelser må løses på annen måte enn ved sosialhjelp.
 433 Barnetrygden må bevares som en universell ordning, den må økes betraktelig, samt justeres årlig i
 434 tråd med prisutviklinga. Barnetrygden må holdes utenfor inntektsgrunnlaget ved utregning av
 435 sosialstønad.⁸⁷ Gravferd er et offentlig ansvar. Satsene for gravferdsstønad må bli tilstrekkelig til å
 436 dekke faktiske kostnader.^{88 89}

437 Sykelønnsordningen er et kjerneelement i den norske velferdsstaten, og Fagforbundet er imot
 438 innføring av karensdager. Personer med langvarig sykefravær som følge av alvorlig sykdom må
 439 ivaretas spesielt. Fagforbundet vil at det må utbetales feriepenger av hele sykelønnsperioden, med
 440 lik prosentsats som for feriepenger opparbeidet i arbeid.

- 441 • Arbeide for en god sykelønnsordning, og et sterkt oppsigelsesvern for sykemeldte.
- 442 • Arbeide for at Folketrygdlovens bestemmelser om friskmelding til arbeidsformidling fjernes.
- 443 • Arbeide for å fjerne karenstiden og utvide makstid på arbeidsavklaringspenger (AAP).⁹⁰

444 Pleie- og omsorgstrengende skal ha den hjelp fra det offentlige som deres livssituasjon tilsier. Det
 445 offentlige tilbudet skal sikre befolkningen tilgang på forsvarlig støtte og hjelp, uavhengig av
 446 boform.

447 Alle har rett til et sted å bo. Fagforbundet vil jobbe for en boligpolitikk som reduserer sosiale og
 448 geografiske forskjeller, hindrer segregering i pressområder og tilrettelegger for utvikling i hele
 449 landet. Flere må få mulighet til å eie egen bolig, og skattepolitikken må bidra til å motvirke
 450 boligspekulasjon. Boligsosiale hensyn må sikres i kommunale planprosesser, og leietakeres
 451 rettigheter styrkes.

- 452 • Arbeide for å styrke Husbankens rolle i å gi flere mulighet til å kjøpe sin egen bolig, sikre
 453 egnede boliger for uføre og eldre, og en bedre boligforsyning i mindre sentrale områder.
- 454 • Arbeide for sterkere rettigheter for leietakere, og at det bygges flere studentboliger.
- 455 • Arbeide for nye boligløsninger som i dag ikke dekkes av det kommunale botilbudet eller
 456 selveiermarkedet.
- 457 • Arbeide for å utvide muligheten for å ivareta sosiale hensyn i kommunale planprosesser.

458 ⁹¹Offentlig sektor har de siste årene vært preget av målstyring. Ansatte må stadig bruke mer tid på
 459 dokumentasjon og rapportering, fremfor å bruke sitt faglige skjønn til å utvikle tjenestene.
 460 Styringen av offentlig sektor må baseres mer på tillit, medbestemmelse, kompetanse og
 461 tjenesteutvikling.

- 462 • Fagforbundet vil arbeide videre med en tillitsreform for hele offentlig sektor.⁹²

⁸⁶ 2988

⁸⁷ 3241

⁸⁸ 3535

⁸⁹ 3569 (se kapittel om pensjon side 7)

⁹⁰ 3276

⁹¹ 3566

⁹² 3209



463

464 **Digitalisering (nytt kapittel)**

465 Digitalisering fører til endringer i arbeidslivet og stiller nye krav til arbeidstakernes kompetanse.
 466 Digital omstilling må skje på en måte som ivaretar arbeidstakerrettigheter, eierskap og innsyn i
 467 data samt bevaring av den norske arbeidslivsmodellen. Det er viktig at det legges til rette for at
 468 arbeidstakerne skal kunne utføre oppgavene med ny teknologi. Derfor er det viktig å styrke den
 469 digitale kompetansen. Den teknologiske utviklingen kan bidra til økt produktivitet i offentlig sektor
 470 og bedre kvalitet på tjenestene. Samtidig må ikke digitalisering føre til utenforskap. De tillitsvalgte
 471 må få økt digital skolering. Risiko og sårbarhet som følger med teknologiske løsninger må
 472 kartlegges. Arbeidstakernes medbestemmelsesrett, IKT-sikkerhet og personvern må ivaretas.

473 Det må etableres en offentlig skytjeneste for å sikre at data i det offentlige lagres trygt. Det
 474 internasjonale arbeidet med personvern og digitalisering må styrkes. Bruk av kunstig intelligens
 475 bør skje på en transparent og åpen måte, slik at beslutninger basert på kunstig intelligens kan
 476 etterprøves.

477 • Arbeide for at digital infrastruktur skal eies og drives av det offentlige med egne ansatte, og
 478 bygges ut i hele landet.

479 • Arbeide for å opprette et offentlig tilsyn for bruk av kunstig intelligens.

480 • Arbeide for styrking av digital kompetanse av alle ansatte, tillitsvalgte og ledere.⁹³

481

482 **Næringspolitikk og sysselsetting**

483 I et samfunn er arbeid til alle det beste fordelingspolitiske virkemidlet. Mange støtes ut på grunn av
 484 at det stilles for høye krav til formell kompetanse, samtidig som det er en utfordring å skaffe riktig
 485 arbeidskraft. Både offentlige og private virksomheter har et ansvar for å sikre arbeidstakerne
 486 trygghet for arbeid og inntekt, ved å tilby arbeid av varig karakter, fast ansettelse i hele stillinger⁹⁴
 487 og riktig opplæring. Fagforbundet må være en pådriver og stille krav om at yngre uføre og
 488 mennesker med funksjonsnedsettelse skal få en verdig behandling og at de skal få muligheten til å
 489 kunne være en del av arbeidslivet.⁹⁵

490 Kommuner og fylkeskommuner er sentrale styringsverktøy, ikke bare for velferdsordninger, men
 491 også for sysselsetting og regional fordeling. For å nå målet om arbeid til alle, er det viktig at
 492 kommunene engasjerer seg mer i sysselsettingspolitikk. I den blandingsøkonomien som det
 493 norske samfunnet bygger på, er det et gjensidig avhengighetsforhold mellom offentlig og privat
 494 virksomhet. Finansmarkedene må reguleres for å sikre politisk kontroll over økonomisk utvikling
 495 og sysselsetting.

496 En aktiv næringspolitikk for å sikre verdiskapning, bosetting, arbeidsplasser og en bærekraftig
 497 utvikling er avhengig av et stort engasjement fra ulike aktører. Posten Norge AS er en slik aktør, og

⁹³ 3017

⁹⁴ 3279

⁹⁵ 404



498 helt nødvendig for å kunne ha levende distrikter.⁹⁶ En politisk styrt næringsutvikling må sikres
499 gjennom folkevalgte demokratiske beslutningsorganer.

- 500 • Arbeide for at offentlig sektor blir en viktig motor i det næringspolitiske utviklingsarbeidet.
- 501 • Arbeide for at det blir utviklet nærings- og sysselsettingsplaner i alle kommuner.

502 Samspillet mellom næringsutvikling, landbruk og matproduksjon er en viktig del av
503 distriktpolitikken. Målet er en nasjonal politikk, med lokal forankring og lokal foredling. Det
504 potensial som ligger i fiskerier, sjømatproduksjon, forskning og utvikling fra havet knyttet til
505 bioteknologi, samt fra landbruk, skogbruk, bergverk og mineralutvinning, er viktig både for
506 bosetting og en bærekraftig næringsutvikling. Innbyggere i strøk med mindre befolkningstetthet
507 må også kunne nyte godt av de muligheter ny teknologi gir befolkningen i byer og tettbygde strøk.

- 508 • Arbeide for å sikre arbeidsplasser gjennom en aktiv distriktpolitikk.
- 509 • Arbeide for å sikre og øke⁹⁷ norsk matproduksjon.
- 510 • Arbeide for god infrastruktur som stimulerer til verdiskaping og bosetting i distrikta.

511

512 Klima og miljø

513 Framtidas miljøutfordringer krever helhetlig tenkning. Livsgrunnlaget til dagens og framtidens
514 generasjoner må sikres⁹⁸, ved å ivareta naturressursene på en bærekraftig måte. Vi må bryte med
515 dagens produksjons- og forbruksmønstre, og basere økonomisk virksomhet på sirkulær
516 ressursutnyttelse gjennom gjenvinning, ombruk og avfallsreduksjon.⁹⁹

- 517 • Arbeide for en helhetlig politikk som forener hensynet til miljø, sysselsetting, bosetting og
518 velferd.
- 519 • Arbeide for økt satsing på fornybar energi, og belønningsinsentiver som gjør at energisparing
520 foretrekkes.
- 521 • Arbeide for en overgang til en bærekraftig ressursutnyttelse basert på sirkulær økonomi
522 gjennom gjenvinning, ombruk og avfallsreduksjon¹⁰⁰

523 I løpet av de neste tiårene må Norge, og verden, omstille seg til å bli lavutslippssamfunn. For å
524 klare dette er det helt nødvendig at Norge får til utslippsreduksjoner innenlands, i alle sektorer.
525 Norge må også bidra til ¹⁰¹at utviklingsland kan utvikle sine samfunn på en bærekraftig måte,
526 samtidig som de sikres ressurser til å tilpasse seg de klimaendringene vi ikke kan unngå. Det er en
527 forutsetning for utvikling og verdiskaping at olje- og gassutvinningen over tid erstattes av andre,
528 bærekraftige energiløsninger. Gasskraftverk som bygges i Norge skal være basert på fullrensing.

529 En offensiv miljøpolitikk må sees i sammenheng med utvikling av nye produksjonsformer og
530 sysselsetting. En storstilt satsing på alternative energikilder og ny teknologi vil kreve flere i arbeid i
531 denne sektoren.

⁹⁶ 3431

⁹⁷ 3280

⁹⁸ 2487

⁹⁹ 3058

¹⁰⁰ 3059

¹⁰¹ 3219



- 532 • Arbeide for økt miljøinnsats på tvers av landegrensene.
- 533 • Arbeide for at norsk olje- og gassproduksjon trappes ned i tråd med målene i Paris-avtalen.
- 534 • Arbeide for varig vern mot petroleumsutvinning¹⁰² av havområdene utenfor Lofoten,
535 Vesterålen og Senja, og andre særlig sårbare områder på norsk sokkel.
- 536 Klimapolitikk må sees i sammenheng med en aktiv næringspolitikk. Nye klimajobber må bygge på
537 kompetansen fra de sektorene der arbeidsplasser går tapt som følge av nødvendig omstilling.
- 538 ¹⁰³Grønne skatter skal medvirke til at det blir lønnsomt å benytte miljøvennlige varer og tjenester.
- 539 Økte avgifter knyttet til forurensning, må benyttes til miljø- og energivennlige løsninger og tiltak.
- 540 • Arbeide for at alle virksomheter miljøsertifiseres.
- 541 • Arbeide for å opprette nye arbeidsplasser innenfor miljøsektoren.
- 542 • Arbeide for at grønne skatter skal være progressive og sosialt utjevne¹⁰⁴.
- 543 Miljøutfordringene er globale og krever både nasjonale og internasjonale løsninger. Rammevilkår
544 for all virksomhet må ha internasjonale standarder som sikrer en bærekraftig utvikling.
- 545 Fagbevegelsen må spille en sentral rolle i å utvikle helhetlige miljøtiltak. En offensiv satsing på
546 alternative energikilder er nødvendig. Dette arbeidet må gå hånd i hånd med
547 energiøkonomisering. Utslippsreduksjon og energiøkonomisering er områder hvor man kan få best
548 resultater gjennom å se sektorene i sammenheng. Avfallssektoren og gjenvinningstiltak gir
549 fornybare energikilder til blant annet kollektivtrafikken. Staten må sørge for at biometangass
550 utvinnes og utnyttes over hele landet, og bidra økonomisk til at dette kan gjennomføres. En
551 satsning på energieffektivisering vil gi både mindre utslipp og bedre utnyttelse av ressursene.
- 552 Store deler av reduksjonen i klimagassutslipp må foretas i kommunene, og energieffektivisering vil
553 være et viktig verktøy i denne prosessen. Privatisering og konkurranseutsetting gir svekkede
554 styringsmuligheter og er til hinder for å utvikle offentlig sektor i en klimavennlig retning.
- 555 • Arbeide for å sikre offentlig eierskap og kontroll med avfallshåndtering.
- 556 Det er viktig med en miljømessig tilrettelagt infrastruktur med gode transportløsninger til havs, i
557 luften og på land. Det må bygges infrastruktur for elbillading i hele landet.¹⁰⁵ Et av de beste
558 miljøtiltakene for å styrke kollektivtrafikken, er å heve kvaliteten og bygge ut tilbudet. Staten må
559 sette inn nødvendige midler både til investeringer og drift, slik at det blir attraktivt å reise
560 kollektivt, uavhengig av hvor folk bor.
- 561 • Arbeide for et godt kollektivtilbud som skal eies og drives av det offentlige, med egne
562 ansatte¹⁰⁶.
- 563
- 564 **Kulturelt mangfold**
- 565 Kunst og kultur tilfører samfunnet og enkeltindivider varige verdier. Kulturens rolle i samfunnet må
566 tydeliggjøres, verdsettes og styrkes¹⁰⁷ i offentlige budsjetter. Kulturloven fra 2007 pålegger stat,

¹⁰² 428¹⁰³ 22¹⁰⁴ 2908¹⁰⁵ 3407¹⁰⁶ 3589¹⁰⁷ 3250

567 fylkeskommune og kommune å sørge for at alle får oppleve kultur og delta i kulturaktiviteter, men
568 gir ingen føringer på innhold og kvalitet.

569 • Arbeide for at Kulturloven styrkes og konkretiseres i forskrifter.

570 Kulturbegrepet favner bredt, og det er viktig at det legges til rette for at hele bredden av
571 kulturaktiviteter har tilfredsstillende møtesteder og aktivitetsarenaer. Det må legges til rette for at
572 alle barn og unge kan være aktive på ulike kultur- og fritidsarenaer.¹⁰⁸

573 • Arbeide for at grunnleggende kommunale kulturtilbud får tilstrekkelige ressurser til å fylle sin
574 funksjon som møteplass og kulturarena.

575 • Arbeide for en god og gratis kulturskole, og fritidsklubbtilbud i alle kommuner.

576 Kulturtilbud utvikles i samspill mellom kunstnere, frivillige organisasjoner og det offentlige.¹⁰⁹ I et
577 stadig mer komplekst samfunn må også kulturfeltet ha kompetente aktører.

578 • Arbeide for at alle kommuner har nødvendig kulturfaglig kompetanse.

579 I et flerkulturelt samfunn må nye ressurser verdsettes og tas i bruk. Samtidig må den materielle og
580 immaterielle kulturarven vernes, som en plattform for å forstå historien.

581 • Arbeide for å synliggjøre og ta i bruk ressursene i et flerkulturelt samfunn.

582 • Arbeide for at den samiske urbefolkningen og de nasjonale minoritetenes kultur, språk og
583 egenart styrkes, i Norge er dette kvener, jøder, skogfinner, rom og romanifolk.¹¹⁰

584 Alliansebygging

585 Fagforbundet skal arbeide for å styrke det faglig/politiske samarbeidet med politiske partier som
586 deler Fagforbundets visjoner og mål. Det er viktig å bygge allianser med
587 arbeidstakerorganisasjoner og andre samfunnsengasjerte aktører. Deltakelse i samfunnsdebatten
588 både gjennom politisk ledelse og lokale tillitsvalgte er vesentlig for å nå Fagforbundets politiske
589 mål.

590

591 Solidaritet og internasjonalt arbeid

592 Globalisering av økonomien, hard internasjonal konkurranse og innstramminger i offentlige
593 budsjetter forverrer forholdene for arbeidstakere over store deler av verden. Kapitalinteresser
594 fortrenger sosiale, menneskelige og miljømessige hensyn, og bidrar til økende forskjeller. Mange
595 steder er retten til å organisere seg, inngå tariffavtaler og å drive faglig arbeid forbudt, eller sterkt
596 begrenset. Gjennom faglig internasjonalt samarbeid vil Fagforbundet kjempe for å bygge en sterk
597 fagbevegelse i alle land. Gode lønns- og arbeidsvilkår er avgjørende for å kunne forsørge familien
598 og ha mulighet til å la barn gå på skole, og unngå barnearbeid.

599 • Arbeide for å sikre retten til å fagorganisere seg.

600 Selskaper som er involvert i krenkelser av menneskerettighetene, krenkelse av individers
601 rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner, i strid med folkeretten,¹¹¹ alvorlig miljøskade eller andre

¹⁰⁸ 3251

¹⁰⁹ 2495

¹¹⁰ 272

¹¹¹ 2486



602 grove brudd på grunnleggende etiske normer, må utestenges fra offentlige anbuds-, innkjøps- og
603 pensjonsordninger.

604 Norske arbeidstakere påvirkes daglig av de beslutningene som fattes i EU, og EUs direktiver
605 innskrenker nasjonale virkemidler mot sosial dumping og reduserer faglige rettigheter og
606 velferdsordninger. Utviklingen av EØS-avtalen har fått et omfang som går langt utover det som ble
607 forespeilet da avtalen ble inngått. Norske myndigheter må sørge for en offentlig utredning og en
608 grundig gjennomgang av avtalen,¹¹² for å sikre den norske arbeidslivsmodellen. Internasjonale
609 handelsavtaler må bygge på åpenhet og demokratiske prosesser. Fagforbundet er imot
610 mekanismer som begrenser nasjonal suverenitet og demokratisk styring og kontroll.

611 • Kreve at ILO-konvensjoner, norske tariffavtaler og norsk arbeidslivslovgivning gis forrang foran
612 EU-regler.

613 • Kreve at norske myndigheter aktivt bruker reservasjonsretten og andre tilgjengelige
614 virkemidler når faglige rettigheter og den norske arbeidslivsmodellen presses.

615 • Arbeide for at Norge ikke blir medlem i EU.

616 • Kreve full åpenhet rundt forhandlingene og at offentlige tjenester ikke åpnes fra norsk side for
617 utenlandske tilbydere under TISA eller andre internasjonale handelsavtaler.

618 Det er millioner av flyktninger og internt fordrevne mennesker i verden, og krigshandlinger er den
619 viktigste årsaken til dette. Internasjonal solidaritet, internasjonale konvensjoner og
620 medmenneskelighet tilsier at Norge skal føre en human asyl- og flyktningpolitikk nasjonalt og
621 internasjonalt. En verdig asyl- og flyktningpolitikk må være i samsvar med rådene fra FNs høy-
622 kommissær for flyktninger (UNHCR). Ureturnerbare asylsøkere må ha tilgang på trygg og god
623 helsehjelp og sikkerhetsnett gjennom det offentlige.¹¹³

624 • Arbeide for at barnekonvensjonen må legges til grunn for opphold i landet.

625 • Arbeide for en mer human flyktningpolitikk.

626 • Stille seg bak den internasjonale BDS-bevegelsen (Boikott, Desinvesteringer og Sanksjoner), og
627 arbeide for en internasjonal handelsboikott av Israel.

628 • Arbeide for at Norge anerkjenner Palestina som egen stat.¹¹⁴

629 Fagforbundet støtter FNs forbud mot atomvåpen, og vil at norske kommuner skal signere ICANs
630 globale opprop for et slikt forbud.

631 • Arbeide for at alle kommuner signerer ICAN Cities Appeal

632 • Arbeide for at Norge skal signere og ratifisere det internasjonale forbudet mot atomvåpen.¹¹⁵

633

634 Utviklingen i Nordområdene og Arktis har stor nasjonal og internasjonal betydning.

635 Nordområdepolitikk er også nasjonal politikk. Norge har et ansvar for sosial, miljømessig, og
636 økonomisk bærekraftig utvikling gjennom dialog og samarbeid. Gode offentlige tjenester og

¹¹² 2096

¹¹³ 3403

¹¹⁴ 2484

¹¹⁵ 3491



- 637 medvirkning fra folkevalgte organer i nord er avgjørende for både sysselsetting, næringsutvikling,
638 samfunnsikkerhet, beredskap og bosetting i nordområdene.
- 639 • Arbeide for å styrke Barentssamarbeidet og folk til folk-samarbeidet.
- 640 • Arbeide for at Norge støtter arbeidet med et internasjonalt forbud mot kull, olje og
641 gassaktivitet i Arktis.
- 642 • Arbeide for å sikre en desentralisert bosettingsstruktur gjennom å tilføre eller flytte flere
643 statlige arbeidsplasser, god infrastruktur og høy kvalitet på offentlige tjenester til de nordligste
644 fylkene.¹¹⁶
- 645

